

МНИШЕНКО Є. С.,
здобувач кафедри кримінального права
(Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника)

УДК 343.4

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ПРАВА НА ОТРИМАННЯ ОСВІТИ: ЛАНЦЮГ ПОСЛІДОВНОСТЕЙ

У статті розкриваються причини необхідної послідовності заходів підвищення ефективності кримінально-правової політики у сфері права на отримання освіти в Україні, а також наводиться перелік таких заходів.

Ключові слова: кримінально-правова політика у сфері права на отримання освіти, ефективність кримінально-правової політики, рівні кримінально-правової політики, шляхи підвищення ефективності.

В статье раскрываются причины необходимой последовательности мер повышения эффективности уголовно-правовой политики в сфере права на получение образования в Украине, а также приводится перечень таких мер.

Ключевые слова: уголовно-правовая политика в сфере права на получение образования, эффективность уголовно-правовой политики, уровни уголовно-правовой политики, пути повышения эффективности.

The article reveals the causes of the required sequence of efficiency measures of penal policy on the right to receive education in Ukraine and provides a list of such measures.

Key words: criminal-law policy in the area of the right to education, the effectiveness of criminal-law policy, the level of criminal-law policy, ways to improve efficiency.

Вступ. Ефективність кримінально правової політики полягає у досягненні такою політикою встановленої мети. Ефективність кримінально-правової політики [1] у сфері права на отримання освіти (далі – КПП-ПОО) як напрям загальної кримінально-правової політики також визначається таким критерієм.

Метою КПП-ПОО є зниження рівня злочинності у сфері права на отримання освіти. Як ґрунтовно доводять соціологічні опитування [2-4], сьогодні по всій території країни поширені протиправні випробування під час зарахування дитини до першого класу шкіл, формування «класних» і «шкільних» фондів коштами батьків учнів та інші види так званих «поборів», яких не позбавлені також заклади дошкільної і вищої освіти.

У ст. 183 КК України передбачена кримінальна відповідальність за порушення права на отримання освіти, однак ця норма сьогодні, як доводить аналіз судової статистики і практики застосування судових рішень за даними ДСА України [5], фактично не діє. Очевидно, що лівова частка причин низької ефективності застосування ст. 183 КК України належить КПП-ПОО, адже вона формує взаємодію з іншими політиками у межах загальної політики у сфері боротьби зі злочинністю та власне реалізації норм КК.

Постановка завдання. Ефективність КПП-ПОО в цілому доцільно досліджувати на її окремих рівнях: доктринальному, програмному, законодавчому, правовиконавчому, правозастосувальному і науковому.

Водночас значення ефективності таких рівнів для підвищення ефективності КПП-ПОО в цілому неодолима, і з цього приводу необхідно зазначити наступне. Законодавчий рівень КПП-ПОО сьогодні повною мірою реалізував свою місію: положення ст. 183 КК України є здатними до реалізації, не містять вад, які б заважали їм бути застосовуваними на практиці. Однак соціологічні опитування свідчать про те, що в державі мають місце системні порушення права на отримання освіти, населення не скаржиться на такі дії через відсутність досвіду у поданні повідомлень про такі порушення, а також через побоювання на наступні санкції щодо себе або своїх дітей із боку керівництва навчальних закладів.

Про що свідчить така ситуація? Очевидно, що за наявності первинного ланцюга в системі протидії порушенням права на отримання освіти мають працювати й інші його ланцюги. Відтак виникає питання, яка має бути послідовність «включення» рівнів КПП, щоб остання мала працювати.

Саме на прикладі КПП-ПОО як політико-правового механізму протидії системній злочинності у сфері права на отримання освіти доцільно розглянути такий ланцюг.

Результати дослідження. У КПП-ПОО, як зазначалося, наявний дієвий законодавчий рівень (ст. 183 КК України), але відсутній ефективний правозастосувальний рівень, що тягне неможливість реалізації правовиконавчого рівня: через відсутність повідомлень про вчинення злочину відсутні й підстави для відкриття провадження. Унаслідок відсутності результативної діяльності правовиконавчого рівня КПП-ПОО відсутні дані

про факти фіксації, розкриття діянь, передбачених ст. 183 КК України, та притягнення до відповідальності осіб, винних у їх вчиненні. Відтак на рівні наукового рівня відсутні підстави для аналітики, результати якої могли б удосконалити доктринальний рівень, який первинно породив передбачення відповідальності за порушення права на отримання освіти. Запустити ж послідовність «активації» таких рівнів мають стратегічні та тактичні акти, які синтезуються на програмному рівні. Останній нині у КПППОО також неефективний.

Ланцюг взаємного впливу, яким доцільно керуватися під час формування стратегічних і тактичних заходів підвищення ефективності КПППОО, полягає в наступному: (1) доктринальний рівень КПППОО має запропонувати ґрунтоване на наявних даних про сутність порушення та стан ефективності законодавчого, наукового та правозастосувального вчення про КПППОО, яке на нормативному рівні повинно бути відображено у (2) Концепції КПППОО (стратегічному і тактичному акті такої політики) як результати діяльності програмного рівня КПППОО. Такий акт повинен передбачати (3) заходи активації правозастосувального рівня КПППОО – розуміння населення сутності порушень та повідомлення про такі порушення правоохоронцям. Такі дії обумовляватимуть дійсну можливість (4) застосування заходів кримінально-правової протидії на правовиконавчому рівні, статистичні дані, особливості яких та практика розгляду справ судами яких (5) поповнюватимуть аналітичні дані, даватимуть матеріал для вивчення на науковому рівні. Наукові ж розробки забезпечуватимуть сукупний і «точковий» вплив (6) на модернізацію доктринального рівня КПППОО, й у разі необхідності – удосконалення законодавчого рівня КПППОО (7).

Деталізуємо цей ланцюг відносно підвищення ефективності окремих рівнів та КПППОО в цілому.

Сьогодні можна повною мірою стверджувати, що ефективність КПППОО повною мірою залежить від підвищення ефективності правозастосувального, правовиконавчого рівнів, що цілком залежить від відповідних державних заходів програмного рівня.

Ефективність правозастосувального рівня КПППОО може бути піднята за рахунок правоосвітницьких заходів та проведення системного поширення серед населення знань про караність порушення права на отримання освіти в Україні, його сутність та правильні способи протидії таким діям.

Підвищення ефективності правовиконавчого рівня відбуватиметься за рахунок реалізації правозастосувального рівня. Однак у частині наявних помилок під час кваліфікації суспільно небезпечних діянь ефективність може бути підвищена шляхом розробки та надання необхідних наукових роз'яснень особливостей кваліфікації таких діянь та керівних рекомендацій із приводу їх розслідувань, особливостей доказування за такими категоріями проваджень.

Удосконалення ефективності доктринального рівня КПППОО має будуватися поряд із кримінально-правовими дослідженнями на глибинних кримінологічних, у тому числі віктимологічних, та соціологічних дослідженнях причин замовчування потерпілими фактів учинення порушень права на отримання освіти. Як вбачається, емпіричну базу таких досліджень мають формувати соціологічні дослідження від загальнонаціонального до локального рівнів, а також результати функціонування правозастосувального рівня КПППОО.

Програмний рівень КПППОО активується за рахунок розробки і запровадження концепції кримінально-правової політики у сфері права на отримання освіти в Україні. Запроваджені нею стратегія і тактика повинні передбачати активацію всіх інших рівнів КПППОО, поступову і планомірну їх взаємодію заради досягнення зниження рівня порушень права на освіту в Україні.

Підвищення ефективності наукового рівня КПППОО може бути досягнуто актуалізацією ролі наукових досліджень в області причин, які породжують системність вчинення порушень права на освіту у країні, сприяння таким дослідженням МОН України, визначення таких досліджень серед пріоритетних в області не лише кримінального права, а й соціальної психології, політології та інших дисциплін, до об'єкта вивчення яких входять причини взаємодії населення країни з владою.

Законодавчий рівень КПППОО є належним із точки зору ефективності його застосування, за умови її ефективного застосування відповідного положення КК України.

Підвищення ефективності КПППОО в цілому слід відносити до її головних завдань.

Висновки. Ефективність КПППОО в Україні може бути підвищена шляхом послідовного і системного запровадження таких заходів:

- 1) інформування населення України про сутність вчинення порушення права на отримання освіти та покарання, передбаченого за вчинення цього злочину, через засоби масової інформації;
- 2) розповсюдження серед батьків та опікунів дітей дошкільного віку, вихованців закладів дошкільної та загальної середньої освіти, абітурієнтів, студентів закладів вищої освіти, педагогічного складу та адміністрацій закладів освіти всіх форм власності та населення в цілому друкованих матеріалів про сутність порушення права на отримання освіти, характер караності за такі порушення, а також механізмів поведінки;
- 3) проведення на регіональному рівні серед кадрового складу працівників правоохоронних органів, у підслідності яких перебуває розслідування злочину, передбаченого ст. 183 Кримінального кодексу України, спеціальних навчальних заходів із метою підвищення їх знань в області кваліфікації таких діянь і відмежування від суміжних складів злочинів;

4) проведення на регіональному рівні серед суддів судів всіх інстанцій, прокурорів спеціальних навчальних заходів із метою підвищення їх знань в області кваліфікації діянь, передбачених ст. 183 Кримінального кодексу України, та відмежування їх від суміжних складів злочинів;

5) проведення органами самоврядування адвокатури України в рамках підвищення кваліфікації адвокатів, а також – під час стажування осіб, що виявили намір отримати право на зайняття адвокатською діяльністю, передбачити проведення навчальних заходів із метою підвищення їх знань в області кваліфікації порушення права на отримання освіти і відмежування від суміжних складів злочинів на регіональному рівні;

6) розробка і забезпечення кадрового складу правоохоронних органів, у підслідності яких перебуває розслідування злочину, передбаченого ст. 183 Кримінального кодексу України, методичними рекомендаціями з приводу особливостей розслідування порушення права на отримання освіти;

7) повідомлення у засобах масової інформації про факти розкриття вказаних злочинів та притягнення до кримінальної відповідальності осіб, винних у їх учиненні;

8) проведення соціологічних опитувань, обговорень, у тому числі у ток-шоу в засобах масової інформації як національного, так і регіонального мовлення, проблеми порушення права на отримання освіти із залученням до таких обговорень представників закладів системи освіти, у тому числі Міністерства освіти і науки України, правоохоронних органів, фахівців у галузі кримінального права;

9) комплексні наукові дослідження причин виникнення та поширення в Україні порушень права на отримання освіти як соціального явища та як злочину;

10) запровадження наукових тем і програм, об'єктом яких були б визначені суспільні відносини у сфері права на отримання освіти в Україні;

11) сприяння проведенню таких досліджень на державному рівні та надання їм статусу одного з пріоритетних напрямків науки;

12) надання державної підтримки вченим та науковим установам, які беруть участь у розробці наукових досліджень в області кримінально-правової політики у сфері права на отримання освіти;

13) проведення наукових заходів, у тому числі міжнародних (конференцій, симпозіумів, круглих столів, конкурсів) за тематикою кримінально-правової політики у сфері права на отримання освіти та суміжних напрямів політики у сфері боротьби зі злочинністю та кримінально-правової політики;

14) залучення вітчизняних вчених до участі у міжнародних програмах за тематикою кримінально-правової політики у сфері права на отримання освіти;

15) видання спеціальних друкованих видань та запровадження електронних видань за результатами правових, а також педагогічних, соціологічних, психологічних, економічних та політичних досліджень в області права на освіту та його реалізації в Україні і світі;

16) запровадження заходів центрального та локального моніторингу реалізації кримінально-правової політики у сфері права на отримання освіти;

17) розробка і запровадження додаткових заходів політики у сфері боротьби зі злочинністю у проблемних регіонах та заходів моніторингу її реалізації.

Список використаних джерел:

1. Фріс П.Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми. – К. : Атіка, 2005. – 332 с.
2. Право на освіту та права освітян в Україні: теорія і практика : за результатами дослідження громадської думки // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.irf.ua/files/ukr/programs/edu/ERA_Monitoring.pdf.
3. Ukraine National Initiatives to Enhance Reforms // Official site of Ukraine National Initiatives to Enhance Reforms. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uniter.org.ua/>.
4. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва // Сайт Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dif.org.ua/ua/publications/gromadska-dumka/bolonskne-vdalosja.htm#>.
5. Єдиний державний реєстр судових рішень // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/>.

